

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar
Dékán**

PÁZMÁNY 1635
— alapítva —

1088 Budapest, Szentkirályi u. 28-30.

1428 Budapest 8. Pf. 6.

Intézményi azonosító: FI79633

Telefon:

E-mail: dekan@jak.ppke.hu

www.jak.ppke.hu

Dr. Varga Norbert úr
egyetemi docens
Szegedi Tudományegyetem
Magyar Jogtörténeli Tanszék

Tisztelt Szerző!

A rendes bíróságok gyakorlata kartellügyekben a két világháború között című tanulmánya
PPKE JÁK 25 éves jubileumi kötetében 2020-ban fog megjelenni.

Budapest, 2020. szeptember 23.

Tisztelettel:

Prof. Dr. Szabó István
dékán, szerkesztő

A RENDES BÍRÓSÁGOK GYAKORLATA KARTELLÜGYEKBEN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

VARGA NORBERT
egyetemi docens (SZTE ÁJTK)

A magyar kartelljog érvényesülését a bírói gyakorlat alapján lehet leginkább bemutatni. A fennmaradt peres iratok alapvetően csak az első- és a másodfokú bíróságok ítéleteit tartalmazzák, kevés az olyan levéltári forrás, amelyben megtalálható a teljes peranyag. Ennek következtében az ítéletek rendelkező és indokolási részében található információk nyújthatnak segítséget az anyagi, de különösen az eljárásjogi szabályok gyakorlati vizsgálatához. Jelen tanulmány keretében a törvényszék és az ítéletábla előtti kartellügyek alapján kívánok az eljárási szabályokat ismertetni. A konkrét ügyek által az olvasó bepillantást nyerhet a bejelentési kötelezettség elmulasztása miatt indított eljárásba, a cégek mindennapi életébe a kartelltvörvény (1931:XX. tc.) hatálybalépését követően.

A kartelljogon belül a kartellrendészeti jog szoros összefüggésben állt az állam kartellfelügyeleti hatalmával, ami magában foglalta a rendbírságot is.¹ A kartelltvörvény szerint rendbírsággal azt lehetett büntetni, aki a kartellmegállapodást, vagy határozat bemutatását elmulasztotta és mulasztásának okát nem igazolta, továbbá, aki az adatközlési kötelezettségét nem teljesítette, vagy az intézkedés foganatosítását akadályozta.²

Az első két esetben az illetékes törvényszéknek kellett eljárni. Az volt az illetékes törvényszék, amelyiknél a részvénytársaságot vagy a szövetkezet, illetőleg a biztosító vállalatot bejegyezték. Ha pedig több törvényszéknél volt bejegyezve, akkor az volt az illetékes bíróság, amelyik a fő telephelynek vagy külföldi cég belföldi képviselőjének cégbírósága volt. Ha az eljárás megindításakor a cég már nem szerepelt a cégjegyzékben, akkor az a törvényszék volt illetékes, ahol a céget utoljára bejegyezték. A Kincstári Jogügyigazgatónak a miniszter indítványa alapján benyújtott kérelme következtében indult meg az eljárás. Kivételes esetben a Kúrián belül felállított különbírság, a Kartelbírság is eljárhatott, ha ismételen eredménytelenül történt a bírság kiszabása, vagy ha a kereskedés és az iparüzés gyakorlásának végleges eltiltása miatt indítottak eljárást.³

Harasztosi Király Ferenc szerint a rendbírságot esetenként a rendbírságot is tartalmazó eljárási jelentősége csak a törvényszék hatáskörébe utalt rendbüntetéssel kapcsolatos eljárásoknak volt, különösen a bemutatás elmulasztása vagy késedelmes benyújtása; vagy az adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása miatt indított eljárásnak. A miniszterhez benyújtott igazolásoknak nem volt ügyletérvényesítő hatálya, maximum azt érthették el vele az érintett felek, hogy mentesültek a rendbüntetés megfizetése alól.⁴

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00198/18/9) támogatásával készült. HARASZTOSI KIRÁLY Ferenc: *A kartel*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1936., 546-547., KUNCZ Ödön: *A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1938., 124-125.

² LÖW Tibor: A gazdasági versenyt szabályozó megállapodások bemutatásáról. *Magyar Jogi Szemle*, 14. kötet, 1935/8. 350.

³ LÖW i. m. 351., DOBROVICS Károly: A kartelljogi rendbüntetés gyakorlata. *Közgazdasági Értesítő*, 1934/33. 10., DOBROVICS Károly: A kartelltvörvény három évi gyakorlata – A kartellszerződés érvényességi kellei. *Közgazdasági Értesítő*, 1935/3. 9., DOBROVICS Károly: *A kartellek helyzete és működése Magyarországon*. Budapest, Hellas-nyomda Rt., 1934., 208. A kartellfelügyeleti szervek működéséhez: SZABÓ István: Az 1931. évi XX. törvénycikk rendes bíróságok előtti gyakorlata. *Versenytükör*, Különszám VI., 2017. 36-37., STIPTA István: A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. tc. hazai előzményei. *Versenytükör*, Különszám II., 2016. 61. pp.

⁴ HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 548., LÖW i. m. 352., RANSCHBURG Nándor: *Kartelljog kartellszervezet. A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX-ik törvénycikk magyarázatával és végrehajtási rendeletekkel*. Budapest, Iparjogvédelmi Egyesület, 1931., 124-125., DOBROVICS Károly: *Kartellismeretek*. Budapest, Monopol Könyvkiadó Vállalat, 1937., 133-134.

A törvényszék előtt indított bírságolási eljárásban a kereskedelmi vétségek esetében követendő eljárási szabályokat kellett alkalmazni, amelyet a 68,400/1914. I. M. rendelet szabályozott.⁵ Jelen fejezetben az alaki jogi szabályok bemutatása mellett a levéltárakban megtalálható kartellekkel kapcsolatos eseteket kívánom ismertetni.

A bírságolási ügyekben a törvényszék egy rendes bírása járt el, aki mint az ügy előadója felhívta a panaszlott(ak) figyelmét a vizsgálat és a tárgyalás mellőzésével az igazoló nyilatkozat megtételére az arra vonatkozó felhívás kézhezvételétől számított 15 napon belül. A törvényszék mindig háromtagú tanácsban döntött, amelynek nem lehetett tagja az a személy, aki az ügyben mint vizsgálóbiztos működött közre. Azon törvényszékeknél, amelyeknél a kereskedelmi ügyekre külön tanácsot hoztak létre, ez a tanács járt el a bírságolási ügyekben. Ahol ilyen tanácsot nem hoztak létre, ott a polgári ügyekben ítélező tanácsok valamelyike döntötte el az ügyet.

Ezt követően a bíróság a benyújtott iratok, a hivatalosan tudomására hozott információk alapján döntött a büntetés kiszabása vagy az eljárás megszüntetése iránt. A zárt ülésen hozott végzését az érintett feleknek és a Magyar Királyi Kincstári Jogügyigazgatóságnak kézbesítette. E tekintetben a fentebb hivatkozott rendelet a királyi főügyésznek tartotta fenn a közvádloői szerepet, de ebben az eljárásban ezt a pozíciót a jogügyigazgató töltötte be a joggyakorlat alapján.⁶

A kézbesítést követő nyolc napon belül a felek felfolyamodással élhettek a végzéssel szemben az illetékes ítélőtáblához. A felfolyamodás halasztó hatályú volt a végrehajtásra. Az a személy, aki bármely oknál fogva akadályoztatva volt jogainak érvényesítése során akár az első-, akár a másodfokú eljárásban, igazolási kérelmet nyújthatott be. Mulasztás miatt azonban nem lehetett igazolást benyújtani. Az igazolási kérelmet az elmulasztott tárgyalási határnaptól, vagy az elmulasztott jogorvoslati határidő lejártától számított 30 napon belül lehetett benyújtani a törvényszéknél.⁷

A kérelem alakiságára a Bünvádi Perrendtartás (továbbiakban: Bp.) 464-466. §§-ait kellett alkalmazni. A kérelemben elő kellett adni a mulasztás okát és az azt igazoló információkat és adatokat. Az elmulasztott beadványt és az igazolási kérelmet együtt kellett benyújtani. Ha perorvoslati cselekmény elmulasztásáról volt szó, akkor az eljáró elsőfokú bíróság terjesztette a kérelmet az illetékes bíróság elé. Abban az esetben, ha a bíróság helyt adott az igazolási kérelemnek, akkor egyúttal a mulasztás pótlása iránt is intézkedett. Az ítélőtábla végérvényesen határozott az ügyben.⁸

A bíróság a tényállás felderítése végett vizsgálatot rendelhetett el, ha azt szükségesnek tartotta. Ebben az esetben saját bírói apparátusából vagy jegyzői közül vizsgálóbiztost küldött ki. A vizsgálóbiztos feladata volt a tényállás felderítése, ami alapján a törvényszék az eljárás megszüntethette, vagy a tárgyalást rendelhette el. E célból kihallgatta a panaszlottat és beszerezte a tényállás tisztázáshoz szükséges adatokat és bizonyítékokat.⁹

A tanúk és a szakértők kihallgatására a Bp. szabályait kellett irányadónak tekinteni.¹⁰ A tanúként idézett üzleti alkalmazottat a bíróság vagy a vizsgálóbiztos felmenthette olyan körülmény tisztázása alól, ami a vizsgálat vagy a tárgyalás szempontjából nem releváns és az eljáráshoz nem szükséges üzleti titok felderítéséhez vezetne. A könyvvizsgálat elrendeléséhez, ha a vizsgálóbiztos szükségesnek tartotta, ki kellett kérnie a bíróság határozatát. Ezen eljárásnak csak annyiban volt helye, amennyiben az szükséges volt az

⁵ 1931:XX. tc. 15. §., DOBROVICS i. m. 1934. 209., RANSCHBURG i. m. 127.

⁶ HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 549.

⁷ Uo. 549.

⁸ Uo. 549.

⁹ Uo. 550.

¹⁰ Schey Ernő tanúvallomása: Budapest Főváros Levéltára, VII. A jogszolgáltatás területi szervei (1841-1973), VII. 1. d.: Budapest Királyi Itélőtábla iratai: (továbbiakban: BFL.) VII. 1. d. Cg. 35030/9., DOBROVICS i. m. 1934. 15.

eljárás tárgyává tett mulasztás vagy cselekmény megállapításához. Az illetékes járásbíróshoz kellett fordulni abban az esetben, ha az eljárási cselekményt csak megkeresés útján lehetett végrehajtani. A vizsgálatot elrendelő törvényszék utasíthatta a vizsgálóbiztost a vizsgálat folytatására vagy épp megszüntetésére.¹¹

A bíróság a Kartelbizottság szakvéleményét is kikérhette az ítélet meghozatala előtt. A jogügyigazgató a közérdek szempontjából ellenőrizhette a vizsgálatot, amelynek következtében a vizsgálati iratokat megtekintethette; a vizsgálat folytatására, vagy megszüntetésére vonatkozó indítványt a vizsgálóbiztoshoz küldte, akinek határozatai ellen a törvényszékhez nyújthatott be jogorvoslati kérelmet. Ez utóbbi két jogosultság a panaszlottat is megillette, aki már a vizsgálat folyamán védőt bízhatott meg, akinek jogait szintén a Bp. határozta meg. Védő csak valamelyik ügyvédi kamaránál bejegyzett gyakorló ügyvéd lehetett.¹²

A sértettet sem a vizsgálatnál, sem pedig az eljárás további részében nem illette meg a beavatkozás vagy az indítványozás joga, nem mondhatott perbeszédet. Ellenben jogában állt a mulasztás vagy a tiltott cselekmény felderítését előmozdító, vagy a bizonyítást elősegítő körülményeket a vizsgálóbiztosnak, a törvényszéknek vagy az ítéletábrának bejelenteni. Ha tanúként történő idézését mellőzték, akkor követelhetette azt, amelyet a törvényszék és az ítéletábrák semmisség terhe mellett köteles volt elrendelni.

A vizsgálat befejezését követően a vizsgálóbiztos az iratokat elküldte a törvényszéknek. Az iratok alapján pedig megszüntette a törvényszék az eljárást, vagy annak folytatását rendelte el. Az eljárás megszüntetését végzésben mondta ki a bíróság. Ellenkező esetben az ügy szóbeli tárgyalására határnapot tűzött ki. Büntetőbíróshoz kellett áttenni az ügyet, akkor, ha olyan cselekményről vagy mulasztásról volt szó, ami a korabeli hatályos büntetőtörvénykönyv hatálya alá tartozott.¹³

Vizsgálat nélkül is elrendelhetette a törvényszék a tárgyalás megtartását, ha a tényállás egyértelmű volt. Ezt megelőzően a panaszlottat 15 napos határidővel nyilatkozattételre kellett felszólítani.¹⁴ A felhívás elmaradhatott abban az esetben, ha a külföldi kézbesítés nehézségekbe ütközött. Nem akadályozta a tárgyalás megtartását az a tény, ha a panaszlott ismeretlen helyen tartózkodott.

A tárgyalást elrendelő végzésben megjelölték azt a cselekményt vagy mulasztást, ami miatt a panaszlott ellen eljárás indult, hivatkozva a pontos jogszabályi háttérre. A tárgyalás nyilvánosságára a Bp. szabályait kellett alkalmazni. A nyilvánosság kizárását a bíróság elrendelhetette az üzleti titok megőrzése végett.¹⁵ A tárgyalás vezetése és a rend fenntartása kapcsán szintén a Bp. szabályai érvényesültek.¹⁶

Ezzel egyidejűleg a törvényszéknek gondoskodnia kellett a felek, a tanúk és a szakértők idézéséről. Olyan személyeket is megidézhettek, akiket a felek valamelyike csak a tárgyalás elrendelése után jelentett be. A panaszlottat figyelmeztetni kellett arra, hogy távolmaradása az ügy folytatását és megtárgyalását nem akadályozza, jogában áll védőt fogadni és a tárgyalásra elküldeni. Ha a panaszlott tartózkodási helye ismeretlen volt, akkor az idézésnek a hivatalos lapban történő egyszeri közzététele pótolta a kézbesítést. Az idézés kézhezvétele és a tárgyalási határnap között legalább 15 napnak kellett eltelti. Az eljárás során, ha a panaszlott természetes személy volt, akkor nem lehetett elővezetni, előzetesen letartóztatni vagy vizsgálati fogságba helyezni, ami lényeges eltérés volt egy bünvádi eljáráshoz képest.¹⁷

¹¹ HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 550.

¹² Uo. 551.

¹³ HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 551.

¹⁴ Uo. 551.

¹⁵ Uo. 552., Bp. 293-295. §§.

¹⁶ Bp. XVIII. fejezete; LÖW i. m. 354.

¹⁷ HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 551.

A tárgyalás kezdetét az azt elrendelő végzés felolvasása jelentette, amelyet követően a bíró ismertette röviden az ügyet. A tárgyalás megtartását nem akadályozta, ha a megidézett felek nem jelentek meg. A tanúkat és a szakértőket elővezethették, amelynek érdekében a tárgyalást néhány órára félbeszakíthatták.

A megjelent panaszlottat az elnök ezt követően az eljárás tárgyává tett cselekményre vagy mulasztásra nézve kihallgatta, akihez a bírói tanács tagjai, a jogügyigazgató és a védő kérdéseket intézhetett.¹⁸ Ezt követően került sor a bizonyítás felvételére.

A bizonyítás befejezését követően a jogügyigazgató terjesztette a bíróság elé indítványát, amelyet a védő és végül a panaszlott felszólalása követett. További szóváltásnak nem volt helye az eljárás e szakaszában. Abban az esetben, ha a felek nem jelentek meg, akkor a bizonyítékokat a bíró mutatta be és ismertette.¹⁹

A felmerült és számszerűen meghatározott eljárási költséget 15 nap alatt kellett megfizetni.²⁰ Ha egy ügyben több személyt ítétek el, akkor egyenként kellett az eljárási költséget meghatározni. Abban az esetben, ha ugyanazon mulasztásban vagy tiltott cselekményben több személyt találtak vétkesnek, akkor a költség egyetemleges viselésének szabályaira az anyagi jogi szabályokat kellett alkalmazni.²¹

A törvényszék ítéletével szemben a panaszlott, a védő és a jogügyigazgató, a tárgyalás során hozott végzéssel szemben pedig csak a jogügyigazgató nyújthatott be az ítéletáblához fellebbezést. Az ügyet befejező határozat ellen benyújtott fellebbezésben lehetett jogorvoslatot kérni a tárgyalás előkészítésére vonatkozó végzésekkel szemben, amelyek a vizsgálat elrendelésére, kiegészítésére vagy befejezésére; a vizsgálóbiztos utasítására; a felek előterjesztéseire; a panaszlott nyilatkozattételre történő felhívására; a könyvvizsgálat és a tárgyalás elrendelésére vagy épp elnapolására vonatkoztak.²²

Egyéb végzések ellen, amelyekben az eljárás megindítását mellőzték, az eljárást tárgyalás nélkül megszüntették vagy a tanúk, a szakértők, a tolmácsok kapcsán hoztak, felfolyamodást lehetett benyújtani az ítéletáblához.²³

Az ellenérdekű fél a fellebbezést és a felfolyamodást a kihirdetéstől vagy a kézbesítés napjától számított nyolc nap alatt lehetett benyújtani egy példányban a törvényszéknél. Az elkésztett, a kizárt és a nem arra jogosult személy által benyújtott fellebbezést vagy felfolyamodást a törvényszék hivatalból elutasította.²⁴

A fellebbező vagy felfolyamodó ellenfele a fellebbezést és a felfolyamodást a bíróságnál megtekinthette és ellenészrevételeit az iratok felterjesztéséig a törvényszéknél, azután az ítéletáblánál nyújthatta be.²⁵

A törvényszék a megtámadott végzés végrehajtását a felfolyamodás elintézéséig felfüggeszthette. A fellebbezés szintén felfüggesztette az ítélet jogerőre emelkedését. Abban az esetben, ha az ítélet egy részét támadták meg fellebbezéssel, vagy ha a panaszlottak közül nem mindenki fellebbezett, az ítélet nem fellebbezett része vagy a nem fellebbező panaszlottra nézve jogerőre emelkedett. Más volt a helyzet, ha az ügyet csak egységben lehetett eldönteni, mert akkor a fellebbezést a többiek javára is meg kellett vizsgálni az eljárás során.²⁶ Az ítéletábla a felfolyamodást zárt ülésen végzéssel döntötte el, ami ellen további jogorvoslatnak nem volt helye.

¹⁸ Uo. 552.

¹⁹ Uo. 552.

²⁰ BKML. VII. 2. c Cg. 187/1933/4., BFL. VII. 1. d. Cg. 35891/3., BFL. VII. 1. d. Cg. 35030/9.

²¹ HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 553.

²² HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 553.

²³ Uo. 553. A felfolyamodás felterjesztéséről szóló végzést lásd: BFL. VII. 1. d. Cg. 35147/5., BFL. VII. 1. d. Cg. 35030/10-11., BFL. VII. 1. d. P. VI. 12329/1934/5.

²⁴ Lásd a határidő betartására a budapesti törvényszék végzését: BFL. VII. 1. d. Cg. 35030/9.

²⁵ HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 553.

²⁶ HARASZTOSI KIRÁLY i. m. 553-554.

Az ítéletábra az ügy tárgyalására nyilvános határnapot tűzött ki, amelyre meghívták a jogügyigazgatót, a panaszlottat és védőjét pedig megidéztek.

A fellebbezési tárgyaláson az ügy előadója ismertette az esetet, felhívta a figyelmet a vitás körülményeire a törvényszék előtti tárgyaláson, valamint a bizonyítékokat is bemutatta. A lényeges okiratokat, nyilatkozatokat és vallomásokat fel kellett olvasni. Ezt követően az előadó ismertette a fellebbezést és az ellenészrevételeket. A felek előterjeszthették az új bizonyítékaikat és észrevételeiket. Ha a bizonyítási eljárás megismétlésére vagy új bizonyítás felvételére volt szükség, akkor azt az ítéletábra a Bp. rendelkezései alapján tehetette meg.²⁷

Az ítéletábra fellebbezési eljárás során hozott végzése ellen rendes jogorvoslatnak nem volt helye. Határozata ellen a panaszlott csak semmisségi panaszt adhatott be, ha a törvény megsértése miatt elítélték. A semmisségi panaszt az ügyvéd nyújthatta be a másodfokú bíróság ítéletének közlésétől számított nyolc napon belül a törvényszéknél, amelynek azt fel kellett terjeszteni a Kúriához.

Amennyiben a Kúria nem utasította el a semmisségi panaszt, akkor a nyilvános ülés megtartására határnapot tűzött ki, amelyre a koronaügyészt és a panaszlott védőjét megidézte. Az eljárás során bizonyításnak nem volt helye. A másodfokú bíróság által megállapított tényállást csak annyiban lehetett megtámadni, amennyiben a bíróság jogszabály megsértésével állapított vagy nem állapított meg tény az eljárás során. Az előadás befejezését követően a koronaügyész vagy helyettese, ezt követően a védő, vagy ha a panaszlott ügyvédi képviselőre nem szorult, akkor saját maga felszólalhatott. Ha a Kúria a semmisségi panasznak helyt adott, akkor az ügy érdemében is döntött. Ebben az esetben a tényállást az előtte lévő adatok és szabad meggyőződése alapján állapította meg. A Kúria döntésében a másodfokon eljáró bíróságot új eljárásra és érdemi határozat hozatalára utasíthatta.²⁸

Újrafelvételt csak a panaszlott kérhetett a Bp. 446. §-ában meghatározott esetekben és csak is akkor, ha szabadságvesztés büntetésre ítélték, ha nem nyújtott be nyilatkozatot, vagy ha a védelmet nem terjesztették elő. Ha a panaszlott az újrafelvétel kérése előtt meghalt, akkor azt helyette az özvegye vagy törvényes leszármazottja kérhette. A kérvényt annál a bíróságnál kellett benyújtani, amelyik első fokon eljár. Az eljárás menetére a Bp. XXI. fejezetének rendelkezéseit kellett alkalmazni. Az újrafelvétel elrendelése ellen jogorvoslatnak nem volt helye. Megtagadása ellen azonban a kérelmező nyolc napon belül felfolyamodást nyújthatott be és az ítéletábra végérvényesen határozott.²⁹

A Budapest Főváros Levéltárában megtalálható cégbírósági anyagok között kell keresni a kartellekkel kapcsolatos ügyeket, amelyek közül az alábbi példákon keresztül kívánom ismertetni a bemutatás elmulasztása miatt indított eljárást.

A Budapesti Királyi Törvényszék a Magyar Királyi Kincstári Jogügyigazgatóság feljelentése folytán eljárást folytatott le a Nagykovácsi Mészművek Rt. és a Mész és Műhabarcs Árusító Rt. budapesti cégek ellen. A Magyar Királyi Kincstári Jogügyigazgatóság azért tett feljelentést a panaszlottak ellen, mivel álláspontja szerint az 1933. március 20-án létrejött megállapodást elkésve, csak április 24-én és június 23-án mutatták be a kereskedelemügyi miniszternek.

A panaszlottak igazoló nyilatkozatukban előadták, hogy 1933. március 20-án közöttük a hivatkozott megállapodás nem is jött létre. Ezzel a keltezéssel csak a szerződéstervezetet látták el és az I. rendű panaszlott 1933. március 23-iki dátummal küldte azt át a II. rendű panaszlotthoz, azzal a kéréssel, hogy a szerződést tárgyalassa le a végrehajtó bizottságával. A II. rendű panaszlott végrehajtó bizottsága 1933. április 7-ei ülésén napirendre is tűzte a szerződési javaslatot, majd azt elfogadta és április 10-én az igazgatóság alá is írta. A

²⁷ Bp. 415. §.

²⁸ 68.400/1914. I. M. rendelet 22. §.

²⁹ 68.400/1914. I. M. rendelet 25. §.

szerződés létrejöttének időpontjaként csak április 10-ét lehetett tekinteni, így innentől számítva az április 24-ei bemutatás elkésettnek nem minősülhetett.³⁰

A törvényszék tanúkihallgatást folytatott le és tényként állapította meg, hogy az I. rendű panaszlott 1933. március 23-án kelt levelével küldte meg a megállapodástervezetet, amelyet az I. rendű panaszlott ekkor már aláírt. Ezt követően a II. rendű panaszlott levélben közölte, hogy ez a megállapodás részéről csak a végrehajtó bizottságok hozzájárulása után válik véglegessé. A II. rendű panaszlott végrehajtó bizottsága 1933. április 7-én tartotta ülését, amelyet követően április 12-én küldte meg aláírva a megállapodást az I. rendű panaszlottnak.

A királyi törvényszék megítélése szerint a panaszlottak közötti szerződés a II. rendű panaszlott aláírásáig nem jöhetett létre, mivel a II. rendű panaszlott csak 1933. április 12-én küldte vissza aláírásával ellátva az I. rendű panaszlottnak a szerződést. „Mint ahogy pedig a szerződő felek aláírásával ellátott szerződés tekintendő csak jogérvényesen létrejöttnek, ennél fogva a királyi törvényszék megítélése szerint 1933. évi április 24.-én a csak I. rendű panaszlott által aláírt szerződés bemutatása nem tekinthető az érvényesen létrejött szerződés bemutatásának, miért is a szerződő felek által aláírt szerződésnek 1933. évi június 23.-án történt bemutatása a megállapodásnak létrejöttétől 1933. április hó 12-ike napjától számított 15 nap eltelté után történt s így az elkésetten mutattatott be. Mivel a panaszlottak a kartel törvény 2. §-ában előírt bemutatási kötelezettségüknek kellő időben nem tettek eleget, velük szemben a kartel törvény 14. §-ának 1. pontjába ütköző mulasztást meg kellett állapítani és őket pénzbírsággal kellett sújtani.”³¹

A pénzbírság kiszabásánál a királyi törvényszék figyelembe vette, hogy az 1933. április 12-én létrejött megállapodást az I. rendű panaszlott már 1933. április hó 24-én bemutatta.

A Nagykovácsi Mészművek Rt. és Mész és Műhabarcs Árusító Rt. budapesti cégek ellen az 1931:XX. tc. 14. §-ába ütköző mulasztás miatt a Budapesti Királyi Törvényszék eljárást folytatott le, amelyben megállapította a panaszlottak mulasztását. A panaszlott felek a végzés ellen felfolyamodással éltek az illetékes Budapesti Királyi Ítéltáblához.

Az ítéltábla döntése a fellebbezéssel megtámadott első fokon eljáró bírósági határozat indokolásának harmadik bekezdésében írt és abból átvett tényálláson és a fellebbviteli tárgyaláson is megismételt, a panaszlottaknak a megtámadott bírói határozat indokolásának második bekezdésében ismertetett, a 2. sorszámú kérvényben foglalt egyező előadáson alapult. Az utóbb idézett bekezdésben említett és az I. rendű panaszlott aláírásával ellátott szerződésjavaslattal azonos tartalmú szerződéstervezetet a II. rendű panaszlott igazgatósága 1933. április 10-én írta alá, amelynek következtében a szerződés létrejöttének dátuma április 10-e volt.

A panaszlottaknak ebből az előadásából arra következtetett ugyanis az ítéltábla, hogy az igazgatói határozat közlése nyomában, április 10-én megtörtént, így a megállapodás április 10-én és nem az április 12-én kelt levél elküldésével jött létre. Az április 10-ei keltezt a szerződés keltével szemben alátámasztotta még Ripper Gusztáv vallomása is.

Erre tekintettel az ítéltábla – az első fokon eljáró bíróság ítéletének részbeni megváltoztatásával – a megállapodást 1933. április 10-ével létrejöttnek tekintette. E megállapodás bemutatása 1933. április 24-én a törvényben meghatározott 15 napon belül megtörtént, azonban – az iratokból megállapítható, – hogy a bemutatott szerződésen csak az I. rendű panaszlott aláírása szerepelt, míg a másik szerződő fél azt a jelentést írta csak alá, amellyel a köztük létrejött szerződést bemutatta.

A bíróság álláspontja szerint ez a bemutatás, ha hiányos is, de mindenesetre olyan bemutatásnak minősült, amely az 5381/1931. M. E. rendelet 10. §-a szerint megszabott záros határidőben eszközölt hiánypótlással kiegészíthető. A felek egyező fellebbviteli tárgyalási előadásából megállapíthatóan azonban a kereskedelemügyi miniszter 1933. június 7-én kelt

³⁰ BFL. VII. 1. d. Cg. 35537/3. LÖW i. m. 354., DOBROVICS, i. m. 1935. 12.

³¹ BFL. VII. 1. d. Cg. 35537/3.

hiánypótlási felhívásában erre nyolc napos határidőt tűzött. A felhívást a panaszlottaknak 1933. június 14-én kézbesítette, amelynek következtében a hiánypótlási határidő 1933. június 22-ével lejárt. A fellebbviteli bíróság végül megállapította, hogy „ekképp a megállapodásnak a felhívásban megjelölt hiánypótlással 1933 június 23-án. – tehát a kézbesítéstől számított 9.-ik napon – s így a felhívásban kitűzött 8 napos záros határidőn túl – eszközölt bemutatása nyilvánvalóan elkésett, s így a panaszlottak terhére az 1931:XX.t.c.14.§.1.pontba ütköző mulasztás megállapítható volt. Az elsőbíróságnak tehát ennek fennforgását kimondó és pénzbírságot kiszabó határozatát a kifejtett okokból és az általa helyesen mérlegelt enyhítő körülményekre is tekintettel helyben kellett hagyni annak a kiemelésével, hogy panaszlottak első nyilatkozatukban kétségbe vonták ugyan azt is, hogy a bemutatott megállapodás a törvény 1. §-a alá esne, de ebben a kérdésben felfolyamodással nem éltek, s hogy az, hogy a megállapodás az 1.§. szerint minősülő szerződés tartalmán kívül bővebb indoklásra nem is szorult.”³²

A Budapesti Királyi Törvényszék az 1931:XX. tc. 14 §-ának 1. pontjába ütköző mulasztás miatt a Hungária Műtrágya-Kénsav és Vegyipar Rt. I. rendű, Weisz Manfréd Acél és Fémművei Rt. II. rendű, valamint az Orion Rézkohó és Rézgálicz gyár Rt. III. rendű panaszlottak ügyében hozta a következő döntést.

A Magyar Királyi Kincstári Jogügyigazgatóság a panaszlott cégekkel szemben 1931:XX. tc. 14. § -ában meghatározott mulasztás miatt kérte a bíróságtól az eljárás megindítását. Álláspontja szerint a panaszlott cégek között 1932. augusztus 18-án létrejött egy megállapodás, amely a rézgálicra vonatkozóan a termelés, a forgalom és az áralakulás tekintetében gazdasági versenyt szabályozó rendelkezéseket tartalmazott. E megállapodást a panaszlottak csak elkésetten 1932. október 10-én, vagyis a kartell törvény 2. §-ában meghatározott 15 napi bemutatási határidő eltelte után mutatták be a kereskedelemügyi miniszternek.

A panaszlott cégek igazoló nyilatkozatukban és a tárgyaláson azzal védekeztek, hogy a szóban forgó megállapodás nem 1932. augusztus 18-án, hanem 1932. október 7-én jött létre, ugyanis ebben az időpontban írta alá a Műtrágyát Értékesítő Rt. a megállapodást. A bemutatott megállapodásra 1932. augusztus 18-ai keltezés csak tévedésből került, ugyanis az első tervezet ebben az időpontban készült el, azonban a tervezetet a tárgyalások folyamán többször megváltoztatták, viszont az eredetileg feltüntetett dátum maradt rajta a megállapodáson.

A törvényszék a megállapodás létrejöttének időpontjára vonatkozólag a 68400/1914. I. M. sz. rendelet 27. §-a alapján bizonyítást és azzal kapcsolatban szóbeli tárgyalást rendelt el. A kihallgatott Bernauer Pál és Klein Andor tanúk, valamint a Hungária Műtrágya és Kénsavgyár Rt. által az igazoló nyilatkozatához mellékelte okiratok alapján a királyi törvényszék a következő tényállást állapította meg.

Az 1932. augusztus 18-ai keltezéssel ellátott megállapodásban szereplő kartelltagok már 1932. június 28-án megkötötték a rézgálicforgalom szabályozására vonatkozó kartellszerződést, amelyet 1932. június 30-án bemutatnak a kereskedelemügyi miniszternek. „A kartell megállapodást megkötő felek a szerződés alapján elhatározták, hogy a termelvényeik eladásával a Műtrágyát Értékesítő RT.-t bizzák meg. A rézgálicz gyárak megbízása folytán a Műtrágyát Értékesítő RT. Klein Andor nevű igazgatója 1932 augusztus 18-án el is készítette a tárgyalások alapjául szolgáló megállapodás tervezetét. Ezen tervezet többszörös módosításokon ment keresztül, aminek folytán a tervezetet mindig újból leiratták, azonban az eredeti dátumon változást nem eszközöltek, bár e közben a tárgyalások egészen 1932 október 5.-ig elhúzódtak, amikor is a rézgálicz gyárak véglegesen megegyeztek a

³² BFL. VII. 1. d. P. VI. 5812/1934/7.

megállapodás szövegében. Ezen megállapodást a Műtrágyát Értékesítő RT., mint a kartel eladási szerve csak 1932. okt. 7.-én írta alá.”³³

A Budapesti Királyi Törvényszék kifejtette, hogy a szerződés létrejöttének időpontjának azt az időpontot kell tekinteni, amikor a szerződést valamennyi szerződő fél aláírta, ha pedig a szerződés levél formájában, vagyis úgy jött létre, hogy az egyik szerződő fél levelet intézett a másik szerződő félhez, a szerződés megkötésének időpontja az az időpont, amikor a másik szerződő fél az úgynevezett ellenlevelet aláírta.

Miután a kartelltörvény 2. pontja szerint valamennyi kartelltörvény hatálya alá eső megállapodást, létrejöttének napjától számított 15 nap alatt kellett bejelenteni, ezért jelen esetben a bíróság mulasztás hiányában az eljárást megszüntette, hiszen a szerződés 1932. október 7.-én jött létre és a megállapodást már 1932. október 10.-én, vagyis három nap múlva bemutatták.

A Magyar Királyi Kincstári Jogügyigazgatóság a Budapesti Királyi Ítéltáblához felfolyamodást nyújtott be a Budapesti Királyi Törvényszék által hozott végzés ellen, amelyet a Hungária Műtrágya-, Kénsav - és Vegyipar Rt. I. rendű panaszlott, Weiss-Manfréd Acél és Fém művei Rt. II. rendű panaszlott és az Orion Rézkohó és Rézgálicgyár Rt. III. rendű panaszlott ellen kartellmulasztás miatt indult ügyben hozott meg.

A 68400/1914. I. M. számú rendelet 27. és 19. §-ai értelmében kitűzött nyilvános fellebbviteli tárgyaláson előadó bíró ismertette a kitűző végzést, továbbá a fellebbezés szabta kereten belül az ügy állását, ezen kívül előadta az elsőbíróság előtti tárgyaláson a vitás ténykörülményekre nézve felvett bizonyítékokat, valamint a 2. sorszámú igazoló nyilatkozathoz csatolt eredeti levelet, a lényeges nyilatkozatokat, okiratokat és tanúvallomásokat felolvasta, végezetül ismertette a fellebbezéssel megtámadott végzést és annak indokolását. A panaszló jogügyigazgatóság fellebbezését indokolással ellátva fenntartotta. A tárgyaláson a panaszlottak képviselői felszólalni nem kívántak.

A panaszló fellebbezésében azon az alapon támadta az első fokozat bíróság eljárást megszüntető végzését, hogy egy közhatósághoz benyújtott és a közhatóság által nem kifogásolt teljes hitelű magánokirattal bizonyított ténykörülmeny – miszerint az 1932. augusztus 18.-án kelt – ellenkezőjének bizonyítását nem lehetett volna elrendelni az eljárás során.

A bíróság utalt arra, hogy „igaz, hogy a felek által bemutatott azzal az okirattal szemben, mely 1932. augusztus 18.-ikán aláírtak jelentkezik, annak a bizonyításnak megengedése, hogy a megállapodást később írták alá a törvény ama kötelező rendelkezésének, hogy az írásbeli megállapodást annak létrejöttétől számított 15 nap alatt be kellett mutatni, meghiúsítására vezethet. Abból azonban, hogy a bizonyítás eredménye a tények elhomályosítására vezethet, hogy az ilyen 68400/1914 I.M. számú rendelet 27. §-a értelmében is különben megengedett bizonyítást mellőzni és a való tényállás kutatását kizárni kellett volna, hanem csupán az, hogy a bizonyítás eredményének mérlegelésénél a most említett körülményre figyelemmel kellett lenni és a mérlegelésnél fokozott gondossággal kellett eljárni.”³⁴

Az ügyben az eljárás folyamatba tételét kérő beadványhoz csatolt melléklet tartalmából kitűnik, hogy a megállapodás a négy gyártó részvénytársaságnak egy már működő szervezethez, a Műtrágyát Értékesítő Részvénytársasághoz intézett eladási megbízást tartalmazó levele. Az is bizonyítást nyert, hogy a gyártó részvénytársaságok egymás között már korábban kartellszerződést kötöttek.

Az ítéltábla hangsúlyozta, hogy „a megbízási szerződés létrejövele csak a címzett válaszában, az úgynevezett ellenlevélnek aláírásával történhet meg, annak megállapítása végett, hogy az írásbeli megbízási szerződés mikor jött létre, annak ismerete is szükséges,

³³ BFL. VII. 1. d. Cg.34426/8.

³⁴ BFL. VII. 1. d. P. VI. 5868/1933/11.

hogy az ellenlevél mikor kelt ez azonban a csatolt levélből nem derült ki. Annak eldöntése végett tehát, hogy az 1931. évi XX. törvénycikk 1., 2., §-a és 14 §. 1. pontja értelmében forog-e fenn mulasztás, panaszló kellő tényelőadást sem terjesztett elő és a ténymegállapításhoz szükséges bizonyítékkal sem szolgált.”³⁵

A fellebbviteli bíróság végül kiemelte, hogy helyesen rendelte el tehát az első fokon eljáró bíróság a 68400/1914. I. M. számú rendelet 27. §-a alapján a szóbeli tárgyalást és vette fel a levél aláírásának, valamint ellenlevél keltének kétségtelenül döntő kérdésében a bizonyítást. A fellebbezésbeli támadás tehát nem volt alapos, így az ítéletábla az elsőbíróság eljárást megszüntető végzését helybenhagyta.

A Győri Textilművek Rt., továbbá a Soroksári Textilipari Rt., valamint a Freúdiger Mózes és fiai budapesti cégek ellen az 1931:XX. tc. 2. §.-ába ütköző kartellmulasztás miatt a Budapesti Királyi Törvényszék eljárást folytatott le, amelyben megállapította a panaszlottak mulasztását. A panaszlott felek a végzés ellen felfolyamodással éltek az illetékes Budapesti Királyi Ítéletáblához.

A fellebbviteli bíróság mindenképp előtérbe hozta a figyelmet arra, hogy „az 1931. évi XX törvénycikk első §-ában említett és a 2. §-a szerint bemutatandó megállapodás vagy határozat alatt, amely bemutatásnak igazolatlan elmulasztása a 14. § első bekezdés első pontja értelmében pénzbírsággal sújtandó, csak írásba foglalt megállapodás vagy határozat érthető, mert bemutatni csak írásbeli szerződést, határozatot lehet miként ezt a kir. ítéletábla P. VI. 916/1933, 920/1933, 958/1934 és 3932/1934 számú végzéseiben már ismételt kimondotta.”³⁶

A törvény 6. §-ának a miniszteri indokolása szerint, ha a törvény rendelkezéseinek megkerülésével, például titkos összebeszélés (gentleman agreement) alapján, megállapodás vagy határozat nélkül kísérelték meg az 1. §-ban körülírt cél megvalósítását, akkor ebben az esetben a 6. § adott a kormánynak beavatkozási lehetőséget. Ilyen esetben a 6. § 1. bekezdés 1. pontjában körülírt adatszolgáltatásnak, a tényállás megvizsgálásának, esetleg kihallgatások foganatosításának lehetett helye és azzal szemben, aki a hozzáintézett felhívásnak igazolatlanul nem tett eleget, vagy az intézkedés foganatosítását akadályozta, a 14. § 1. bekezdés 2. pontja értelmében rendbüntetését lehetett kiszabni.

A Magyar Királyi Kincstári Jogügyigazgatóság 3192/III 1933. számú beadványában az X 1 jelű jegyzőkönyv tartalmára hivatkozva szóbeli megállapodás bemutatásának elmulasztása miatt kérte az eljárás megindítását. A bíróság kimondta ítéletében, hogy az X 1 jelű 1932. augusztus 29-ei ülés jegyzőkönyvéből is kiolvasható, hogy a panaszlottak egy „gentleman agreement”, vagyis szóbeli összebeszélés alapján tartoztak a nevezett napig a nyersáru egyezményhez. Az ítéletábla azonban ismételt hangsúlyozta, hogy mivel bemutatni csak írásbeli megállapodást lehet, ebben az esetben viszont csak szóbeli megegyezés történt, így csak a 6. § 1. bekezdés 1. pontja szerinti eljárásnak lehetett volna helye, ilyet azonban nem folytattak le. E körülmények figyelembe vétele mellett a bíróság megállapította, hogy sem a törvény 2. §-ába ütköző és a 14 § 1. bekezdés 1. pontja értelmében pénzbírsággal sújtandó mulasztásról, sem a 6. § 1. bekezdés 1. pontja és a 14. § 1. bekezdés 2. pontja szerint rendbüntetéssel sújtandó mulasztásról vagy magatartásról nem lehetett szó. „Minthogy pedig csak ez a két eset az, amikor a törvény 15. § első bekezdése és 14. § első bekezdése értelmében a rendes bíróság hivatott rendbüntetésül pénzbírságnak kiszabására s ezek fenn nem forognak, a kir. ítéletábla a felfolyamodásoknak helyt adott és az elsőbíróság végzését megváltoztatva az eljárást mind a három panaszlottal szemben megszüntette.”³⁷

Az Angyalfi Sándor Aszfalt és Kátrányipar Rt., a Biehn János Grozit Aszfalt és Kátrányvegyitermékgyár Rt., valamint a Magyar Asphalt Rt., Posnanszky és Strelitz cégek

³⁵ BFL. VII. 1. d. P. VI. 5868/1933/11.

³⁶ BFL. VII. 1. d. P. VI. 4681/1934/10.

³⁷ BFL. VII. 1. d. P. VI. 4681/1934/10.

ellen kartellmulasztás miatt a Budapesti Királyi Törvényszék eljárást folytatott le, amelyben megállapította a panaszlottak mulasztását. A panaszlott felek a végzés ellen felfolyamodással éltek az illetékes Budapesti Királyi Ítéltáblához. „A kir. ítélőtábla magáévá tette az elsőbíróság megtámadott végzése indokainak 3. és 4. bekezdéseiben a mulasztás fennforgásának megállapítására vonatkozóan, helyesen felhozott indokokat, melyeket a felfolyamodásban felhozott és az elsőbírósági eljárásbeli igazoló nyilatkozatban azonos tartalommal előterjesztett védekezés a törvénynek a végzésben helyesen idézett feltétlen rendelkezéseivel szemben meg nem dönthetett.”³⁸

Az ítélőtábla az első fokon eljáró bíróság döntésével szemben enyhítő körülményként vette figyelembe azt a tényt, hogy a panaszlottak az alapszerződés érvényességi időtartamának meghosszabbítását, az erre vonatkozó megállapodás bemutatása nélkül ugyan, de kellő időben a kereskedelemügyi miniszterhez bejelentették, és azt a körülményt is, hogy nem volt megállapítható a panaszlottak terhére a bemutatás elmulasztásával kapcsolatban az, hogy ezzel vagyoni haszonszerzés lett volna a cél.

Az ítélőtábla nem vette figyelembe a panaszlottaknak a felfolyamodásba foglalt új előadását arra vonatkozóan, hogy az új megállapodást a Kollár Ferenc és társa cég csak 1934. március 23-án írta alá, amelynek következtében a március 1-jére keltezett megállapodás csupán ekkor jött létre. A bíróság arra hivatkozott, hogy ez az új előadás a panaszlottak eddig tanúsított magatartásával és nyilatkozatainak tartalmával ellenkezett, amiből arra következtetett, hogy a felajánlott tanúbizonyítás sem alkalmas az állítás valóságának igazolására.

Erre tekintettel az első fokon eljáró bíróság végzését a fellebbviteli bíróság részben és akképp változtatta meg, hogy a panaszlottakra kiszabott pénzbírság összegét fejenként 30 pengőre mérsékelte.

A rendes bíróságok gyakorlatának levéltári forrásokon alapuló vizsgálata hozzájárul ahhoz, hogy valós képet kapjunk a kartelltörvény gyakorlati megvalósulásáról. Az ítéletek alapján lehet rekonstruálni az eljárás menetét, a kartellfelügyeleti szervek tényleges működését, különös tekintettel az igazságszolgáltatási szervek eljárását. A bemutatási kötelezettség kodifikálása alapvetően a kormányzati hatalom ellenőrzési jogát jelentette a kartellek felett, amelyet a közjával és a közgazdaság érdekeinek védelmével indokoltak. Az állami beavatkozás mértékét a háborút követő gazdasági helyzet határozta meg. A jogügyigazgató indítványára indult eljárásban a rendes bíróságoknak kellett döntenie és értelmeznie számos esetben a kartellmagánjog szabályait is. Megállapítható, hogy a kartelltörvény elsősorban a kartellközjogot szabályozta. A bíróságok jogfejlesztő szerepe a kartelljogban is érvényesült, hozzájárulva és elősegítve a törvény későbbi revíziójára való törekvést.

The Practice of the Ordinary Courts Regarding Cartel Cases in the Interwar Period

The emergence of the Hungarian cartel law can be shown mostly through judicial practice. Within the cartel law, the law of cartel police had a close connection with the cartel-supervisory power of the state, which also included the procedure of imposing a fine. According to the Cartel Act (Act XX of 1931), a fine shall be imposed on the party, who did not propose an excuse for his omission and its reasons for having not presented the cartel contract or the decision on due course. Moreover, the fine shall be imposed on such a party who did not fulfil his obligation to provide data or prevented the taking of necessary measures. Basically, the preserved archive sources include only the judgments of the first and second instance courts, we have few such sources, where the material of the whole procedure

³⁸ BFL. VII. 1. d. P. VI. 11543/1934/5.

may be found. As a consequence, the operative part and the statement of reasons of judgments help the practical examination of material and, in particular, the procedural rules. In this study I would like to examine the proceedings on the basis of the omission of the obligation of presentation. The study focuses on the archive sources regarding the proceedings before the Royal Regional Court of Budapest.